

FAN, TA'LIM VA AMALIYOT INTEGRATSIYASI

ISSN: 2181-1776

Yuldasheva Yulduz Javliyevna

Qashqadaryo viloyati PYaMO'MM

Maktabgacha, boshlang'ich va maxsus ta'lim kafedrası katta o'qituvchisi

MAKTABGACHA TA'LIM TASHKILOTLARIDA TASVIRIY SAN'AT MASHG'ULOTLARI DAVOMIDA RASM CHIZISH ORQALI BOLALARDA MAYDA QO'L MOTORIKASINI RIVOJLANTIRISH

Annotatsiya. Ushbu maqolada maktabgacha ta'lim tashkilotlarida tasviriy san'at mashg'ulotlari davomida rasm chizish orqali bolalarda mayda qo'l motorikasini rivojlantirish bo'yicha ma'lumotlar bayon etilgan.

Kalit so'zlar. Tarbiyachi, rasm chizish, tasviriy faoliyat, bo'yoq, rangli qalam, dekorativ rasm, naqsh, qalam.

Abstract. This article presents information on the development of fine motor skills in children through drawing during visual art classes in preschool educational institutions.

Key words. Educator, drawing, visual activity, paint, colored pencils, decorative painting, patterns, pencils.

Tarbiyachi yosh avlodimizni xalqimizning munosib farzandlari qilib tayyorlashdek muhim, faxrli ish bilan birga mas'uliyatli vazifani bajaradi. Tarbiyachining siyosiy yetukligi bolalarni tarbiyalash sifati uchun xalq hamda jamiyat oldidagi o'z mas'uliyatini anglashga, ta'lim-tarbiya vazifalarini ijodiy yondashishga, o'z mahoratini doimo takomillashtirib borish va ishdagi o'rtoqlarini o'sishiga yordam beradi.

Tarbiyachi avvalo, bilimli bo'lishi, o'zi yashab turgan ulkan hayotini bilishi, tabiat va jamiyatning qonuniyatlarini tushunishi, ijtimoy faol bo'lishi, umumiy va maktabgacha tarbiya pedagogikasini, bolalar ruhiyati va fiziologiyasini egallashi va bolalarning yosh xususiyatlarini bilishi kerak. Shuningdek, pedagogik tarbiyachining hodisalarni tahlil qilishga ilmiy nuqtai nazardan yondashuvi bolani har tomonlama rivojlantirish muvaffaqiyatini amalga oshirishga imkon beradi.

Har bir tarbiyachi o'zini talab va nazorat qila bilishi davlatimiz maktabgacha tarbiya muassasalari oldiga qo'ygan talablarni amalga oshirishning garovidir.

Bunga quyidagilar kiradi:

1. Bolaning sog'lig'ini saqlash va mustaqamlash.
2. Aqliy qobiliyatini o'stirish.
3. Milliy qadriyatimiz va ma'naviyatimizning g'oyaviy-aqliy tamoyillariga mos keluvchi e'tiqod va qarashlarini tarkib toptirish.
4. Ona vatanga muhabbatini, ijtimoiy faollikni shakllantirish.
5. Yosh avlodda o'rtoqlik, do'stlik hissini halollik va mehnatsevarlikni tarkib toptirish.

Demak, yuqorida keltirilgan sifatlarni tarkib toptirish o'sib kelayotgan yosh avlodni tarbiyalash vazifasining hamma tomonlarini qamrab ololmaydi. Lekin tarbiyachi ishlarga asoslanib, bolalarni mustaqil hayotga va mehnatga tayyorlash ishini ma'lum bir maqsad bilan samaraliroq amalga oshirish mumkin.

Maktabgacha yoshdagi bolalarni tarbiyalash vazifalari esa shaxsni tarbiyalash maqsadlari asosida ularning yoshiga va xususiyatlariga qarab belgilanadi. Maktabgacha tarbiya yoshidagi bola shaxsini har tomonlama kamol toptirish jismoniy, aqliy, axloqiy, mehnat va estetik tarbiya majmuasidan iboratdir.

Pedagog quyidagilarni tushunishi va esdan chiqarmasligi lozim:

1. Bolalar qanday bo'lsa, shunday qabul qilish.
2. Bolalarning o'z maqsadiga erishishiga yordam berish.
3. Bolalarning qanday qobiliyatga ega ekani va o'z guruhida qanday ta'lim olayotganini bilish tarbiyachiga ta'lim jarayonini rejalashtirish va tashkil etish uchun boshlang'ich asos bo'lib xizmat qiladi.
4. Agarda pedagog barcha bolalarga bir xil tarzda yondashadigan bo'lsa, ular muvaffaqiyatga erisha olmaydi.
5. Pedagog bolalar faoliyatining barcha yo'nalishlari, turli mashg'ulotlar bilan shug'ullanishini muntazam kuzatib borishi, ularning qobiliyati, qiziqishlari va talab-ehtiyojlari haqida bilishga intilishi kerak.
6. Pedagog ana shu ma'lumotlarga tayangan holda bola rivojlanishida ijobiy o'zgarishlarga erishish uchun ish faoliyatini rejalashtiradi va qo'llayotgan usullarni ta'lim jarayoniga moslashtiradi.
7. Materiallar va mashg'ulotlar bolalar biladigan va qilishni o'rgangan narsalargagina emas, balki yangi ko'nikma va tushunchalar hosil qilish uchun ulardan muayyan harakat, intilish talab qiladigan mashg'ulotlarga asoslangan ta'limgina kutilgan muvaffaqiyatni keltiradi.
8. Ta'lim maqsadlari bolalarning ushbu yoshdagi guruhi uchun tushunarli va amalga oshirilishi mumkin bo'lishi kerak. Yangi ko'nikmalarni amaliyotda takomillashtirish uchun bolalarga keng imkoniyatlar vujudga keltirilishi zarur. Individuallashtirish bu - har bir bolaning rivojlanish davridagi bosqichni bilish va har bir bolani muvaffaqiyatga olib keladigan topshiriq hamda mashg'ulotlarni rejalashtirishdir.

Tarbiyachi bola faoliyati va harakatini chuqur kuzatish bilan material va topshiriqlarni o'zgartirishi yoki ularni bolalarni yanada qiziqtiradigan sharoitga moslashtirishi mumkin.

Rasm chizish bolalarni tasviriy faoliyatga o'rgatishda asosiy o'rin egallaydi va uchta turni o'z ichiga oladi:

Alohida predmetlarni chizish.

Mazmunli rasm chizish.

Dekorativ rasm chizish.

Tasviriy faoliyatga o'rgatishning asosiy vazifasi - tevarak-atrofdagi borliqni tasavvur qilishda bolalarga yordam berish. Ularda kuzatuvchanlikni rivojlantirmoq, estetik go'zallik hissini tarbiyalamoq hamda tasvirlab berish usullarini o'rgatmoqdir. Shu bilan birga, tasviriy faoliyatning eng asosiy vazifasi - ma'lum bir yosh uchun mos tasviriy materiallar bilan bolalarda turli xil predmetlarning turli timsollarini yaratish kabi ijodiy faoliyatini shakllantirish amalga oshiriladi.

Psixologlarning qilgan tadqiqotlariga ko'ra, bitta predmetni boshqa predmetlar orasidan ajratib olish uchun bolaga shu predmetni idrok qilishga, predmetning shaklini bilishga yordam berar ekan. Shakllarning tasviriy jarayonidagi xatoliklar faqatgina bolaning noto'g'ri tushunchalari va ko'nikmalarning yetarli emasligi emas, balki predmetni to'g'ri idrok etishni bilmasligi bilan tushuntiriladi. Bolaning tasvirlay olish qobiliyati hali yaxshi rivojlanmagani uchun uning oldida fikr yuritib, tasvirlash kabi qiyinchiliklar ham turadi.

Rasmda shakl to'g'ri kontur bilan chegaralab chiqilgan, lekin shu bilan birga, ishning 1-bosqichlari chiziqlarni to'g'ri, aniq chizish va konturlarning (aniqlash) tasviri, rasmda ishlash jarayonining vazifasi bo'lib hisoblanmaydi. Agar umumiy shakl topilmagan bo'lsa, konturni to'g'ri chiziq bilan chizib bo'lmaydi, chunki u har doim o'zgaruvchan, shunga qarab uni chizish ham o'zgaradi, ya'ni natijasi, rasmning pxiri, yo'nalishi ham o'zgaruvchandir.

Rassom predmetni tasvirlayotganda avval asosiy shaklning belgilarini qog'ozda belgilab oladi. Maktabgacha tarbiya yoshdagi bolaga, ayniqsa, 3-4 yoshli bolaga tasvirlashning bunday usuli juda qiyin, chunki u predmetni butunligicha tasavvur qila olmaydi. Unga predmetni asta-sekinlik bilan bir tomonga chizish osonroq. Tasvirlashning bu usuli bolaning ishini osonlashtiradi.

Oldin bitta bo'lagini tanlab, naturadagi keyingi bo'lagini eslab yoki ko'rib, shu bo'lagini bo'laklarga bo'lib, rasm chizishni davom ettiradi. Asta-sekinlik bilan bolalarga rasmning umumiy belgilarini qog'ozga tushirib chizishni o'rgatish zarur, chunki rasmni bo'laklarga ajratib chizishning o'ziga xos qiyinchiligi bor. Bunda kerakli shaklning asosiy bo'laklari va ikkinchi darajali bo'laklarning o'zaro joylashishlari va fazodagi o'rinlarini aniq proportsional holatda chizish, aniqlash qiyin bo'ladi. Hamma yosh guruhlar uchun rasm chizish faoliyatiga o'rgatishning asosiy umumiy vazifalari quyidagilar:

1. Predmetning shakli va tuzilishini tasvirlashga, ularning qismlarini o'zaro roportsiyalashni ko'rsatib berishga, harakat natijasida ulardagi o'zgartishlarga o'rgatish.

2. Tasvirini obrazli, yorqin qiladigan ba'zi bir xarakterli detallarni tasvirlashga o'rgatish.

3. Predmetning rangini, uning mazmuni va obraz xarakterini o'zaro birlashtirib berishga o'rgatish.

4. Bo'yoq, rangli qalam va boshqa materiallar bilan chizishda texnik ko'nikmalarni rivojlantirish.

Mazmunli rasm chizishning asosiy maqsadi bolaning atrof-muhitdan olgan taassurotlarini ifodalashga o'rgatishdir. Mazmunli rasm - bu bir necha mazmunning ma'lum rangda tasvirlanishi. Bolalar qaysi mazmun bo'yicha rasm chizadilar? Bolalar kichik hikoya, ertak asosida va bolalarni o'rab turgan tevarak-atrofnii, tabiatni chizishga harakat qiladilar. Masalan, «Biz shanbalikda» va «Kech kuz» rasmlari bunga misol bo'la oladi. Bolalar bilan olib boriladigan bunday mashg'ulotlar ularning har tomonlama kamol topishiga yordam beradi.

Bunda bolalarning aqliy qobiliyati rivojlanadi. Bu jarayon asta-sekinlik bilan ro'y beradi, shuning uchun mazmunli rasm chizish o'rta guruhdan boshlab kiritilgan. Bunda ham yonma-yon turgan 2-3 ta predmetning tasviri o'rgatiladi. Mazmunli tasvirda predmetlarning bir-biridan ajratish uchun uning o'lchamini, fazodagi o'rinlariga qarab, predmetlarning katta yoki kichikligini o'rgatish kerak. Maktabgacha yoshdagi bola uchun predmetlar orasidagi fazoviy munosabatlarni farqlay olish juda qiyin. Mazmunli rasm chizishni, bog'chada o'rgatishning umumiy vazifalari quyidagilar:

Mavzuning mazmunini ifodalashga uning asosini ajratishga o'rgatish. Ob'yektlar orasidagi o'zaro aloqani tasvirlashga o'rgatish. Ob'yektlar orasidagi proporsional joylashuvni tasvirlashga va ularning fazodagi o'rinlarini ko'rsatishga o'rgatish.

Dekorativ rasm chizish tasviriy faoliyatning boshqa turlari kabi bolada estetik tuyg'uni rivojlantiradi. Bolalarni xalq amaliy san'ati namunalari bilan tanishtirishda tarbiyachi ularda vatanparvarlik ruhini shu san'at asarlarini yaratayotgan odamlarning mehnatiga hurmat kabi tuyg'ularni tarbiyalash kerak.

Dekorativ rasm chizish quyidagi umumiy vazifalarni o'z ichiga oladi.

Bolalarda naqshning turlichashakllari bilan bog'liq holda kompozitsion hisni shakllantirish.

Rang qobiliyatlarini rivojlantirish.

Xalq amaliy san'atining turlarini, usullarini farqlashga va ularning alohida elementlaridan bolalarning o'z ijodida foydalanishga o'rgatish.

Qalam va mo'yqalam bilan chizishning texnik ko'nikmalarini mustahkamlash.

Bolalarni dekorativ rasm chizishga o'rgatishda tarbiyachi ularda naqsh komponentlarining o'zaro bog'liqligini, rangini, kompozitsiyasini shakl elementini ko'rishga o'rgatadi. Dekorativ rasm chizishda rang qobiliyatining rivojlanishi asosiy masala bo'lib hisoblanadi.

Bir yoshdan uch yoshgacha bo'lgan bolalar guruhida rasm chizish malakasining hosil bo'lishi va rivojlanishi. Maktabgacha tarbiya muassasalarida rasm chizishga o'rgatish 2 yoshdan boshlanadi. Bu davr bolalarni- tasviriy faoliyatga tayyorlash davri hisoblanadi. Bu davrda bolalar qalamni ushlab va qog'oz ustida yuritishga o'rganadi. Lekin bu jarayonda rivojlanmaydi, bola qalamni to'g'ri ushlabni bilmaydi, tarbiyachi asta-sekin uni qalamni to'g'ri ushlabga odatlantiradi, bunda bolani bajarayotganligi emas, balki qalamning harakati, uning uchi bilan qog'oz betiga taqillatishi qiziqtiradi. Qalam bilan to'g'ri turli xil shtrixlar, nuqtalar chizadi, qog'oz betida turli harakatlar qiladi, keyin sodda chiziqlar asta-sekin murakkablashadi.

Bu vaqtda bola qog'oz ustiga tushirilgan turli xil izlarni ko'rib, xursand bo'ladi. Shuning uchun bu davr «Ala-buji» davr deyiladi. Bu davr bolada tasviriy faoliyatini vujudga keltirishga ta'sir ko'rsatadi. Bu guruhda maktabgacha ta'lim-tarbiya dasturi guruhli mashg'ulotlarni talab qilmasa-da, agar bolalar xohlashsa, ularni stol atrofiga o'tirg'izib, rasm chizdirishga imkon yaratish mumkin.

1. Ilk yoshdagi bolalar guruhlarida bolalarga bir yarim yoshdan boshlab qalam berish mumkin. Lekin bolalar qilayotgan harakatining tasviriy ma'nosiga 1 kichik guruhdan boshlab tushuncha boshlanadi. 1 kichik guruh (2 yoshdan 3 yoshgacha).

2. Bu davrga kelib, nutqi o'sadi, tasavvur doirasi kengayadi, materiallar bilan mustaqil harakat qilishi faollashadi. Bu guruhda tarbiyachi bolalarni qilayotgan harakatlarini kuzatishga o'rgatadi. Chizayotgan turli chiziqlar bilan predmetlarning turlarini bilishga, ularni ayrim narsalarga o'xshatishga o'rgatadi. Bolalarga savollar bilan murojaat qiladi, sen nimani chizding, deb bolaning chizgan ishini qaysi predmetga o'xshashligini aniqlaydigan ko'plab savollar beradi.

Bolaning harakati ixtiyorsiz bo'ladi. Hamma bolalar bir vaqtda o'z harakati natijasida hosil bo'lgan ishida predmet o'rtasidagi o'xshashlikni aniqlay olmaydi, bu xususiyatning o'sishi o'z-o'zidan nutqining rivojlanishiga sabab bo'ladi. Ular tarbiyachi ko'rsatgan ishlarida oddiy predmet va hodisalarni tasvir etadi. Masalan, yomg'ir yog'yapti, qor yog'yapti, barglar uchyapti, daryoda suv oqmoqda kabi.

3-yilda asta-sekin bolalarda ranglarga qiziqish ortadi. Ular turli ranglardan foydalanib, uni predmetga o'xshatadi. Masalan, uncha katta bo'lmagan qog'oz betiga qizil bo'yoqda bo'lib, «men gul soldim» deydi. Bu guruhda tarbiyachi bolalarga predmetning qaysidir bir qismini chizib, tugatishlarni taklif qiladi. Masalan, sharga ip, bayroqchaga tayoqchani va qizil, yashil, ko'k, sariq ranglarni bilishga va foydalanishga o'rgatiladi.

Xulosa qilib shuni aytish mumkinki, bugungi zamonaviy ta'lim sohasidagi asosiy natija u bola tomonidan qay darajada o'zlashtirib olingani, bu uning rivojlanishiga, shaxsda integrativ xislatlarning shakllanishiga qanchalik xizmat qilgani bilan belgilanadi. Pedagog tomonidan tanlab olingan ta'lim uslublari intellektual jarayonlarning shakllanishiga, masalaning yechimiga ijodiy

yondashishga, tashabbuskorlikka, mustaqillikka va mas'uliyatga, bolalarni mashq orqali o'z faoliyatini boshqarishga o'rgatmog'i lozim.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO'YXATI:

1. O'zbekiston Respublikasi prezidentining "Maktabgacha ta'lim tizimini tubdan takomillashtirish chora- tadbirlari to'g'risida"gi 2017-yil 9- sentyabrdagi PQ-3261-son qarori.

2. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2016-yil 29- dekabrda "2017-2021 yillarda maktabgacha ta'lim tizimini yanada takomillashtirish chora tadbirlari to'g'risida"gi PQ-2707sonli qarori.

3. "Ilk va maktabgacha yoshdagi bolalar rivojlanishiga qo'yiladigan davlat talablari".- T.2018.

4. D.O'.Karshieva, Improving lesson design competency of school teachers based on "web-quest" technology // Journal of Hunan University (Natural Sciences, Vol. 49. No. 12 December 2022.

5.Q.D. Utkirjonovna, [Improvement of information culture of teachers in the examination system](#) // ACADEMICIA: An International Multidisciplinary Research Journal,2019, Pg. 43-46

6. "Maktabgacha ta'limda yangi pedagogik va axborot texnologiyalarini tatbiq etishning dolzarb masalalari" mavzusidagi Respublika ilmiy-amaliy konferensiya materiallari. – Qarshi, "Qarshi Davlat universiteti" nashriyoti, 2010.

7. Sulaymonov.A. va boshqalar. Tasviriy faoliyat. T.:2016